

La traductologia catalana contemporània: bases per a una cartografia provisional¹

Josep Marco

Universitat Jaume I

Departament de Traducció i Comunicació

Campus de Riu Sec. 12071 Castelló de la Plana

jmarco@trad.uji.es

Resum

El punt de partida del present article és que per traductologia catalana cal entendre el conjunt de treballs i estudis d'aquest àmbit del coneixement escrits en català i/o centrats en algun aspecte de la realitat catalana. Fet aquest preliminar, l'article té com a objectiu identificar algunes línies mestres o fils conductors en la recerca traductològica catalana actual, a l'entorn de dos criteris: el tipus o modalitat de traducció (jurídica, científicotècnica, audiovisual, literària, interpretació) i algunes nocions transversals (tradumàtica, traducció i política lingüística, competència traductora, didàctica de la traducció i aportacions estrictament teòriques). L'article acaba posant l'èmfasi en la importància de les col·leccions i de les publicacions periòdiques en tant que elements vehiculadors i dinamitzadors de la recerca.

Paraules clau: traductologia catalana, tipus, modalitat, qüestions transversals, col·leccions, revistes.

Abstract

It is assumed in this article that Catalan translation studies is the body of research within this field of knowledge written in Catalan and/or dealing with some aspect of Catalan reality. Starting from that assumption, the article aims to identify trends in current Catalan research on translation around two guiding principles: translation kind or mode (legal, scientific and technical, audiovisual, literary, interpreting) and some notions cutting across different kinds and modes (new technologies applied to translation, translation and language planning, translation competence, translator training and strictly theoretical contributions). Finally, the article emphasizes the importance of book series and specialized journals insofar as they serve as both vehicles and activators of research.

Key words: Catalan translation studies, kind, mode, cross-sectional notions, series, journals.

1. Aquest treball s'ha dut a terme en el marc (i amb l'ajut) de dos projectes de recerca del grup COVALT, de la Universitat Jaume I: el P1·1B2006-13, finançat per la Fundació Caixa Castelló-Bancaixa, i el HUM2006-11524/FILO, finançat pel Ministeri d'Educació i Ciència.

Sumari

1. Preliminar	4. Conclusions
2. Les tendències, per tipus
o modalitats de traducció	5. Referències
3. Algunes qüestions transversals	

1. Preliminar

Què és la traductologia catalana? És possible o fins i tot lícit de qualificar amb un gentilici nacional una disciplina que fins fa quatre dies era considerada per tothom com «emergent»? (Per extensió, és lícit de fer-ho amb qualsevol altra disciplina científica?) I si ho és, tenint en compte la complicada situació sociolingüística del català, cal entendre per traductologia catalana només el conjunt d'estudis traductològics escrits en català o cal incloure-hi també els escrits en altres llengües però dedicats a alguna qüestió catalana? O potser ens convé ser més amples de mires encara i encabir-hi la producció dels traductòlegs establerts a les diferents regions catalanoparlants, independentment de la llengua que la vehicle?

Aquesta discussió és, en més d'un sentit, anàloga a la que sovint s'ha teixit al voltant dels límits de la literatura catalana: és literatura catalana només la que s'escriu en català o també la que escriuen en castellà autors nascuts o establerts a Catalunya? (Només cal recordar els acalorats debats que, en aquest sentit, ha suscitat la presència de la cultura catalana a la Fira del Llibre de Frankfurt com a convidada d'honor.) Tanmateix, referida a la traductologia, la qüestió té un aspecte més, el diguem-ne *temàtic*. Per tant, a la definició de la traductologia catalana que es problematitzava al paràgraf anterior subjauen tres criteris:

- a) el lingüístic: en quina llengua s'expressa l'estudiós;
- b) el territorial: en quin territori va nèixer i/o treballa i viu l'estudiós (independentment de la llengua que empre en les seues publicacions);
- c) el temàtic: fins a quin punt els interessos de la recerca estan relacionats amb aspectes de la realitat cultural catalana (independentment de la llengua vehicular i del territori on estiga radicat l'investigador).

Les preguntes formulades al primer paràgraf fan de mal respondre, per tal com es presten a interpretacions diverses, i a més podrien bloquejar qualsevol mena d'avanç si se'ls permetera ocupar el centre de l'escenari. Per tant, a efectes pràctics, en aquest article es partirà de la premissa que sí que és possible i lícit parlar d'una traductologia catalana (malgrat les reserves apuntades), i en segon lloc, s'hi donarà compte només d'aquells treballs escrits en aquesta llengua i/o centrats en temes d'índole catalana; dit d'una altra manera, es considerarà que la traductologia catalana és el corpus de treballs i estudis (de naturalesa teòrica, descriptiva o aplicada) que satisfan el criteri lingüístic i/o el temàtic.

2. Les tendències, per tipus o modalitats de traducció

Fet aquest preliminar, el propòsit d'aquest treball és identificar algunes línies mestres o fils conductors en la recerca traductològica catalana actual. Com que no es pot parlar d'una escola pròpia, aquesta recerca reflectirà les diferents orientacions i enfocaments teòrics que han anat sorgint arreu del món al llarg de les darreres dècades. Sense cap pretensió d'exhaustivitat, gràcies a aquest esforç podem anar discernint alguns dels principals accidents del terreny i, per tant, podem anar dibuixant el mapa de la traductologia catalana actual.

Sembla bastant evident que la recerca sovint va lligada als interessos i necessitats docents de les institucions que l'alberguen. En aquest sentit, cal remarcar que la institució pionera als països de parla catalana en la implantació d'estudis universitaris reglats de traducció i interpretació fou la Universitat Autònoma de Barcelona, que va engegar una diplomatura en aquesta mena d'estudis el 1972. Aquesta diplomatura era també la primera que s'implantava a l'estat espanyol. Però va ser als anys 90 del segle passat que es va produir la gran eclosió dels estudis universitaris de traducció i interpretació a casa nostra, arran de la creació de la llicenciatura. En l'actualitat hi ha tres universitats al Principat (l'Autònoma de Barcelona, la Pompeu Fabra i la de Vic) i quatre al País Valencià (la d'Alacant, la Jaume I, la de València i la Miguel Hernández, a través del centre adscrit ESTEMA) que expedeixen el títol de llicenciat en Traducció i Interpretació. És lògic que aquests centres aglutinen una gran part de la recerca traductològica que es du a terme al nostre domini; tanmateix, cal afanyar-se a afegir, d'una banda, que no totes les institucions esmentades tenen el mateix pes específic (ni de bon tros), i d'una altra que els centres amb estudis de traducció i interpretació no tenen cap tipus d'exclusiva pel que fa a la recerca en la matèria, per tal com en d'altres universitats hi ha també grups d'investigació que se n'ocupen en departaments de filologia o d'humanitats.

En qualsevol cas, sembla que un dels criteris de partida a l'hora d'identificar fils conductors en la traductologia catalana actual podria ser el dels diferents tipus i modalitats de traducció que s'ensenyen a les nostres universitats. Un altre (que es tractarà en la secció 3) serà el d'algunes qüestions transversals que no es corresponen amb cap tipus de traducció. Tot i que incidentalment es pot fer al·lusió als enfocaments teòrics que subjauen a la recerca d'un determinat investigador (a la seua filiació d'*escola*, per entendre'ns), no serà aquest un dels criteris rectors de l'ordenació.

2.1. La traducció especialitzada: jurídica i científicotècnica

Comencem per la traducció especialitzada. Una de les línies de recerca més productives en l'actualitat en els diferents àmbits de la traducció especialitzada és la que pren com a punt de referència la noció de gènere. Un gènere és una agrupació de textos amb una estructura i unes característiques formals convencionalitzades que acompleixen una determinada funció social i claven les seues arrels en els usos i costums de la cultura on han vist la llum. Per tant, els gèneres en contrast i els procediments seguits pels traductors en abordar la traducció dels gèneres

especialitzats són aplicacions gairebé immediates del concepte de gènere a l'estudi de la traducció. Aquestes són les coordenades en què es mou, per exemple, el grup GENTT (Gèneres Textuals per a la Traducció) de la Universitat Jaume I, dirigit per la professora García Izquierdo (vegeu, per exemple, 2005). Tot i que molts dels treballs sorgits en el si d'aquest grup no es mouen en l'òrbita del català, convé tenir-lo en compte com a marc d'alguns estudis que sí que cauen plenament dins dels interessos del present article.

En aquest sentit, i en el camp de la traducció jurídica, destaquen els treballs de Monzó Nebot (membre del grup GENTT), una de les principals aportacions de la qual és el concepte de *transgènere*. Per *transgènere* s'entén el perfil que adopten els textos pertanyents a un gènere determinat quan són traduïts, en funció sobretot de les característiques de l'encàrrec, ja que un mateix gènere original (un testament, posem per cas) pot donar lloc a diferents encàrrecs de traducció. Doncs bé, la intersecció del gènere amb l'encàrrec és el que dona lloc a la noció de *transgènere*. Tanmateix, aquesta autora ha transcendit els interessos estrictament textuals i els ha situat en un context clarament social: la producció i recepció de textos jurídics (traduïts o no) formen part d'unes dinàmiques socials que tenen lloc (principalment, tot i que no exclusivament) en el si d'una comunitat professional. Aquesta consideració obri el camí als estudis sociotraductològics, que, en el cas de Monzó (2002) i d'altres estudioses del mateix àmbit (vegeu Santamaria, 2004, 2006, tot i que precisament aquests dos treballs de l'autora no se centren en la traducció jurídica), beuen en les fonts de sociòlegs com Bourdieu i analitzen els intercanvis textuals en tant que manifestacions simbòliques de relacions de poder, de violència i de capital. Les dues autores esmentades (juntament amb d'altres com ara Godayol, Ferran o Orozco) formen part de la xarxa LEXTRA sobre dret i traducció, que publica la revista electrònica *Papers LEXTRA*. Monzó és també curadora del volum col·lectiu *Les plomes de la justícia. La traducció al català dels textos jurídics* (2006), així com membre (juntament amb Borja Albi, autora de referència en el camp de la traducció jurídica pels seus treballs publicats en espanyol i en anglès) del grup GITRAD, que investiga en línies com ara els corpus en traducció jurídica, la descripció del camp de la traducció oficial, les noves tecnologies en la didàctica de la traducció jurídica, etc.

Cal fer esment d'algunes publicacions periòdiques que s'ocupen, amb freqüència variable, de temes relacionats amb la traducció oficial, com ara *Llengua i Administració*, *Llengua i Ús* o *Revista de Llengua i Dret*, sovint des d'una perspectiva prescriptiva. La darrera revista esmentada també tracta qüestions relacionades amb la traducció oficial en d'altres contextos nacionals, amb els drets lingüístics com a preocupació central. D'una altra banda, el *Butlletí de l'Associació de Traductors i Intèrprets Jurats de Catalunya*, a cura de Josep Peñarroja, és un mitjà de difusió professional que, tanmateix, acull també treballs acadèmics, tant en català com en castellà.

En traducció tècnica i científica, s'incideix en qüestions relacionades amb la comunicació científica en general i també en les implicacions del concepte de gènere. Destaca en aquest sentit l'aportació d'un altre membre del grup GENTT, Montalt i Resurrecció, autor d'un *Manual de traducció científicotècnica* (2005) que mira

de donar compte d'una manera integral de tots els aspectes involucrats en aquest tipus de traducció: les característiques de la comunicació i de la traducció científiques, les fases del procés, la documentació, la revisió, etc. En tot aquest entramat, el concepte de gènere aconsegueix una funció molt important, com és lògic per la filiació de l'autor i com queda palès també en altres treballs seus (per exemple, 2003). És bastant significatiu que, en els llistats bibliogràfics que trobem al final de cada capítol d'aquest manual, figuren molt poques referències en català. Això dona fe de l'escàs desenvolupament dels estudis traductològics en aquesta branca d'especialització en el nostre àmbit lingüístic. Una de les poques excepcions és el treball de Bracho (2004), que gira a l'entorn de l'anàlisi i caracterització traductològica del discurs mediambiental en diversos àmbits (traduït al català i des del català), tant al nivell macrodiscursiu (gènere textual, grau d'especialització) com microdiscursiu, amb incidència especial en els aspectes que demostren una intencionalitat ideològica (o no).

2.2. La traducció audiovisual

En traducció audiovisual també comptem amb una monografia (Chaume, 2003) que, tot i no ostentar l'etiqueta de *manual*, mostra una clara voluntat d'abastar la integritat del camp del doblatge i la subtitulació per a la televisió, amb tractament d'aspectes com ara el contrast entre totes dues modalitats, un breu repàs històric, el procés, la recepció, les qüestions laborals i professionals, els gèneres audiovisuals, els codis visuals i sonors, etc. Una línia de recerca important (que, com es veu, és transversal, en el sentit que la trobem en diferents àmbits d'especialitat) és la que indaga en els gèneres i els models textuais en general, representada, per exemple, per la tesi d'Agost (1996) sobre el doblatge.² D'una altra banda, Fontcuberta s'ha ocupat d'aspectes com la creativitat en traducció audiovisual (1994) o els recursos del traductor (2001). Són precisament Fontcuberta (1996) i Chaume (1996) els primers autors que publiquen treballs sobre traducció audiovisual en català (i centrats en el català) on apareix aquesta etiqueta (*traducció audiovisual*). Al seu torn, Santamaria (2001), en la seua tesi doctoral, va abordar la qüestió de la traducció dels referents culturals en el subtitulat, des del punt de vista del seu valor tant informatiu com expressiu. Una de les conclusions a què va arribar és que els referents culturals tendeixen a preservar-se quan es tradueix d'una llengua majoritària a una de minoritària, mentre que, quan la situació és la contrària, normalment es neutralitzen o s'ometen.

Per un altre costat, en els estudis centrats en aquesta branca d'especialització sovintaja la recerca al voltant del concepte de norma, especialment en relació amb

2. Aquesta tesi, reelaborada, es va publicar després en forma de llibre en castellà, amb el títol *Traducción y doblaje: palabras, voces e imágenes* (Agost, 1999). El mateix es pot aplicar al llibre de Chaume *Cine y traducción* (2004), que en part també deriva de la tesi doctoral de l'autor. Situacions com aquestes il·lustren bé la dificultat a què al·ludíem al principi d'aquest article de definir els límits de la traductologia catalana. És molt comú que traductòlegs de l'àmbit catalano-parlant publiquen no només en català (en alguns casos, ni tan sols principalment en català), sinó també en castellà, en anglès i en altres llengües.

els models de llengua afavorits per les televisions i, de manera més general encara, amb el procés de normalització del català (Izard, 1999, 2000; Agost, 2004). Izard és autora també d'una monografia pionera en el camp, titulada *La traducció cinematogràfica* (1992). En aquest apartat cal fer esment també, ni que siga per la seua força normativa, del llibre *Criteris Lingüístics sobre Traducció i Doblatge*, de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió (1997), que tanta influència ha tingut i té en la conformació d'un model de llengua en el doblatge al català. I finalment es pot també ressenyar que Chaume, Marzà, Torralba i Alemany són autors d'un treball conjunt sobre el model de llengua dels textos audiovisuals traduïts al valencià, que es publicarà al web de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua.

En el vessant didàctic, cal destacar els treballs de Bartrina (2001), que s'interessa per la previsió del procés d'ajust com a estratègia de traducció en l'ensenyament del doblatge, i Espasa (2001), que se serveix dels paral·lelismes entre traducció teatral i traducció per al doblatge per a explotar-los a l'aula. Molts dels autors que s'han citat en aquesta secció van contribuir a la publicació col·lectiva a cura d'Agost i Chaume (2001).³

2.3. La traducció literària

La traducció literària ha estat la que tradicionalment ha originat un volum més gran d'aportacions. Tot i que això ha anat canviant als darrers anys, probablement continua sent aquesta la modalitat que genera un ventall més ampli d'aproximacions. La bibliografia és abundant i variada, per la qual cosa esdevé més difícil veure-hi clar, identificar-hi línies de treball, afinitats, filiacions o confluències. Tanmateix, i atès que el valor d'un treball com el present és directament proporcional a la capacitat que demostre precisament per a assolir el fi que s'acaba d'esmentar, cal fer-hi l'esforç. Amb menys pretensió d'exhaustivitat encara que en els altres tipus de traducció, podrien distingir-se, en la recerca catalana actual sobre traducció literària, les línies següents:

- a) els treballs que, d'una manera o altra, entronquen amb un dels interessos de la teoria dels polisistemes: el paper de les traduccions en un moment històric determinat i la seua posició dins del sistema literari (perspectiva històrica);
 - b) els estudis que tenen com a eix vertebrador el model de llengua literària i, més concretament, el model de llengua literària emprat per les traduccions, que pot coincidir, en major o menor mesura, amb el dels textos escrits originalment en català (perspectiva de la norma estilística);
 - c) els estudis de caire sociocultural que paren atenció preferent a les qüestions ideològiques (perspectiva social i ideològica);
3. Cal esmentar els treballs de Zabalbeascoa, especialista de primera fila en traducció audiovisual, especialment en relació amb el seu model de prioritats i restriccions; i també els d'Orero i el seu grup, que darrerament se centren en la qüestió de l'accessibilitat als mitjans audiovisuals (subtitulació per a sords i audiodescripció per a cecs). Cap d'aquests dos autors publica normalment en català (amb alguna excepció: vegeu, per exemple, Zabalbeascoa, 2004), però tots dos són catalanoparlants i formen part del sistema universitari català.

- d) els treballs centrats en traductors o obres concretes. Tant aquesta línia com les dues anteriors poden tenir una dimensió històrica (normalment la tenen) o no (perspectiva d'estudi de cas);
- e) els treballs que giren a l'entorn d'un gènere literari concret (perspectiva genèrica);
- f) els estudis centrats en determinats problemes de traducció (perspectiva centrada en el problema);
- g) els treballs de caire integrador que presenten models globals d'anàlisi traductològica (perspectiva centrada en el model);
- h) la recerca basada en corpus electrònics, que també s'aplica a d'altres tipus de traducció i fa servir mètodes empírics (perspectiva empírica basada en corpus electrònics).

En qualsevol cas, cal subratllar que aquestes perspectives no són més que abstraccions, i que en la pràctica hi ha molts treballs de recerca polifacètics que abasten interessos diversos dels que s'acaben d'enunciar.

Pot ser interessant, per representatiu, començar pel treball de Pericay i Toutain (1996). Aquests autors, en la seua monografia reveladorament titulada *El malentès del noucentisme*, afirmen que el model de prosa noucentista va nàixer de les traduccions (1996: 18), un «immens laboratori» on es podien fer tota mena de proves amb la llengua literària. El model en qüestió és descrit amb bastant detall i il·lustrat amb profusió, i Pericay i Toutain arriben a dir que el model noucentista guanya les seues millors batalles a les traduccions, on acaben imposant-se les variants més *pures*, és a dir, més allunyades del castellà. Per tant, podria considerar-se que la posició que ocupa la literatura traduïda en el conjunt del sistema literari català de l'època és una posició central; però aquesta consideració cal matisar-la afegint que si en les traduccions s'arribava a un grau d'artificiositat més alt que en l'obra original (cas de Carner: Pericay i Toutain, 1996: 109-110; Ortín, 1996: 23), potser el motiu era que, en el fons, se'ls atorgava una funció subsidiària respecte de l'obra original (Toutain, 1997: 66). Siga com siga, Pericay i Toutain estableixen una dicotomia entre model de prosa dels noucentistes i model de prosa d'autors posteriors, com ara Pla, Espriu, Rodoreda o Fuster, més proper a la llengua parlada. En el terreny de les traduccions, Sellent (1998) fa el contrast entre Carner i els seus seguidors, d'una banda, i traductors com Ferrater (que marcaria un punt d'inflexió), Mallafrè o Oliva, d'una altra, l'obra traduïda dels quals és més *funcional* i *pragmàtica*, en el sentit de reflectir millor els diferents registres de l'original i d'adequar-se més a les expectatives del lector meta.

Tot sovint, les discussions sobre el model de llengua dels noucentistes i el d'autors posteriors o fins i tot contemporanis són indestriables dels judicis de valor que les acompanyen. Així, Pericay i Toutain (1996) fan una valoració bastant negativa de la prosa de les traduccions de Carner i els seus seguidors, mentre que la d'Ortín (1996, 2002) és molt més matisada i gens hostil. Un dels principals arguments d'Ortín (2002) és que les traduccions, en tant que productes culturals, s'han de contemplar en el context social i temporal en què van veure la llum, per la qual

cosa seria anacrònic aplicar a les traduccions de Carner normes pròpies del sistema literari català tal com es configura en l'actualitat.

Com es veu, els dos primers fils esmentats a l'enumeració de més amunt (l'històric i el de la norma estilística) s'entreteixeixen contínuament en diferents treballs. Tot i que en principi es tracta de qüestions diferents, resulta difícil parlar de la traducció al català en un moment històric concret sense fer referència al model o models de llengua literària que hom pretenia fomentar o combatre. Això és especialment cert quan sota l'estudi batega un propòsit comparatiu, és a dir, quan (explícitament o no) es vol contrastar el model d'una altra època amb el vigent en l'actualitat. En algun cas (Toutain, 1997) fins i tot es reconeix la pertinença dels postulats de la teoria dels polisistemes per a l'estudi dels fets de traducció des d'una perspectiva sociocultural i, especialment, en el cas de cultures emergents o amb una tradició interrompuda. En altres casos, la tasca d'indagar en la recepció d'autors estrangers i d'estudiar traduccions, traductors i models de llengua es du a terme des d'un punt de vista més eclèctic. En aquest sentit, cal fer esment de l'esforç investigador d'alguns grups, com ara TRILCAT, dirigit per Enric Gallén, que va organitzar un simposi sobre gèneres i formes en la literatura catalana d'entreguerres (1918-1939) amb molta presència de ponències relacionades amb la traducció al català en aquesta època. Aquest simposi va donar com a fruit una publicació col·lectiva (Gibert i Ortín, 2005). En una línia semblant treballa el grup TRELAT, dirigit per Joan Fontcuberta, la recerca del qual gira a l'entorn de la llengua de les traduccions, la seua qualitat, etc.

Pel que fa a la tercera línia esmentada més amunt (els estudis de caire socio-cultural amb orientació ideològica), en són ben representatius alguns treballs de Parcerisas, començant per la seua tesi doctoral (1997), que ha donat lloc a d'altres publicacions (per exemple, Parcerisas, 1995) i que té com a tema central l'estudi de les condicions en què van veure la llum algunes traduccions que han assolit en català l'estatus de canòniques: la traducció de la Bíblia auspiciada pel Foment de Pietat, i la segona de l'*Odissea* duta a terme per Riba i publicada el 1948. Aquest estudi recolza en la comparació amb alguns casos forans, que hi fan de contrast, com per exemple la traducció de l'*Odissea* a l'anglès que es va publicar pels mateixos anys a la col·lecció «Penguin Classics» i que persegueix objectius molt i molt diferents. Aquesta mena d'estudi posa l'èmfasi sobre el panorama social i cultural més que no sobre els textos mateixos, d'una manera immanent. Val a dir, de tota manera, que en molts dels estudis esmentats als dos paràgrafs anteriors també es fa al·lusió, inevitablement, a qüestions ideològiques, de manera que la separació no és tampoc, en aquest aspecte, gens nítida.

La quarta línia a què es feia referència més amunt és tan fèrtil que no se'n podrà donar compte ací més que d'una manera esquifida i fragmentària, en comparació amb el volum de publicacions existents. Aquesta línia no és incompatible amb les anteriors, ja que l'estudi de l'obra d'un traductor pot estar lligat a l'anàlisi històrica, o estilística i de model de llengua, o ideològica; però ací ha de tenir estatus propi pel seu gruix. Val a dir que Bacardí i Godayol preparen un *Diccionari de traductors* en què participen un bon grapat d'estudiosos d'arreu; només cal desitjar que aquest diccionari veja la llum com més aviat millor. Mentrestant, en el terreny

dels esforços individuals, citarem alguns noms a tall d'il·lustració. Ortín ha estudiat les traduccions de Carner en la seua integritat (1996, en el context de l'anàlisi de la seua prosa), però, de manera independent, també les que aquest traductor va fer d'obres de Dickens (Ortín, 2002) i de les faules de Stevenson (2005). Bacardí s'ha ocupat, entre altres, de Joan Sales (1998), d'Anna Murià (2004), d'Antoni Bulbena (2005), del *Quixot* en català (2006), de Carles Riba (1997, però no com a traductor, sinó com a autor traduït al castellà), etc. El Riba traductor ha estat estudiat, per exemple, per Parcerisas (1997, com ja comentàvem més amunt: la segona versió de l'*Odissea*), per Calonge (1995) o per Malé (2006); més concretament, les traduccions realitzades per Riba dels contes d'Edgar Allan Poe han estat objecte d'estudi per part de Cabré (2001) o de Marco (2004a, 2005). El número 12 de la revista QUADERNS (2005) va dedicar un dossier a la figura de Jordi Arbonès que incloïa treballs diversos i molt interessants. Una munió d'autors s'han acostat al trasllat al català de l'obra de Shakespeare, començant per la monografia *Shakespeare a Catalunya*, de Ramon Esquerra, publicada el 1937; d'aleshores ençà la collita (tant de traduccions com d'estudis dedicats a les traduccions) no ha parat d'augmentar, tot i que molts d'aquests estudis es troben dispersos en publicacions periòdiques. Per citar-ne alguns de recents, Codina i Valls (2001) s'ha encarat amb quatre versions d'un dels sonets, mentre que Pujol (2005) ha dedicat un treball a la traducció, també dels sonets, de Carme Montoriol.

El llistat del paràgraf anterior està bastant esbiaixat en favor de l'anglès. Això pot tenir una raó diguem-ne biogràfica (la llengua estrangera amb què treballa qui escriu açò), però n'hi ha d'altres. Diversos autors (Pericay i Toutain, 1996; Ortín, 1996; Coll-Vinent, 1998) assenyalen una tendència clarament anglòfila en les traduccions al català del primer terç del segle xx, i es podria afegir que, a causa de l'hegemonia actual de la cultura anglosaxona al món, aquesta tendència no ha minvat. Tanmateix, també es tradueix molt del francès, de l'alemany i de l'italià, i (tot i que una mica menys) de la resta de llengües de cultura, i la traductologia catalana se n'ha ocupat i se n'ocupa, d'aquestes traduccions. Per citar només alguns noms, estudiosos com Estelrich (2005) o Van Lawick (2006) se centren en la traducció d'autors de parla alemanya com Stefan Zweig o Bertolt Brecht, respectivament; Pinyol (1997) ha donat compte de les traduccions de literatura russa al català fins a la guerra civil; en relació amb el francès, poden citar-se autors com ara Gallén (2001a, 2001b), Lafarga i Domínguez (2001), Gibert o Verdegal (1997); i amb l'italià, destaquen els treballs de Camps (1996, 1997).

Però els estudis no sempre prenen com a punt de referència els traductors, els autors o les cultures de partida. També hi ha estudiosos que s'enfronten amb les col·leccions, i en aquest sentit cal destacar, per exemple, el treball que dedica Mallafrè (2000) a dues col·leccions contemporànies: la «MOLU» (Millors Obres de la Literatura Universal) i la «MOLU. Segle xx». Les traduccions incloses en l'estudi són representatives de la dècada dels 80, moment en què la traducció al català va conèixer una empenta important. Per tant, potser val la pena de reproduir les principals conclusions a què arriba Mallafrè:

- a) tot i que continua vigent la figura de l'escriptor-traductor, s'adverteix un fort increment del nombre de traductors no dedicats a la creació;
- b) pel que fa als gèneres conreats, les obres narratives predominen clarament sobre les teatrals, poètiques i assagístiques;
- c) les llengües de què es tradueix són les grans llengües occidentals, amb l'anglès al capdavant;
- d) quant als criteris de traducció i als models de llengua, no hi ha cap mena d'uniformitat, ja que tant els autors i obres originals com els traductors són molt heterogenis.

Tot això, ja s'ha dit, no pretén tenir més valor que el merament il·lustratiu. No cal dir que resta fora de l'abast d'un treball com aquest la catalogació de tots els estudis dedicats a les traduccions literàries al català i, més concretament, a traductors individuals. Tanmateix, aquesta mena d'esforç catalogador s'està duent a terme en el si de grups investigadors de les nostres universitats. El grup TRILCAT, per exemple, dirigit per Enric Gallén i al qual ja ens hem referit més amunt, ha creat una base de dades amb totes les traduccions al català publicades entre 1906 i 1939, i una altra amb tots els estudis sobre traduccions d'aquest període. Aquest és possiblement el rumb més adient que pot prendre la recerca en aquest àmbit: primer catalogar per a després apamar el terreny, per així dir-ho, i analitzar-lo. S'estan duent a terme esforços semblants (tot i que referits a l'àmbit espanyol) a la Universitat de Barcelona, en el marc de projectes de recerca dirigits per Francisco Lafarga o Assumpta Camps.

El següent punt de l'enumeració era el dels estudis dedicats a gèneres literaris concrets. En aquest sentit, cal destacar la monografia d'Espasa (2001) sobre la traducció teatral, que tracta els temes més habituals en aquesta modalitat de traducció: la relació de la traducció amb la comunicació teatral, les especificitats de la traducció per a l'escenari, la noció de representabilitat, les classificacions de la traducció teatral, els components visuals i musicals, les qüestions ideològiques, etc. Aquesta mateixa autora té altres treballs (tant en català com en castellà o en anglès) dedicats a la qüestió, però la monografia marca clarament un punt d'inflexió, per la seua ambició. Aquest treball es troba acompanyat per articles i contribucions apareguts en volums col·lectius a càrrec de traductors prestigiosos com ara Salvador Oliva, Feliu Formosa o Guillem-Jordi Graells; entre aquests esforços col·lectius podria destacar-se el recull a cura de Bayà (1998), fruit del *VI Seminari sobre la Traducció a Catalunya*, dedicat a la traducció teatral. Pel que fa a d'altres gèneres, la bibliografia no està tan desenvolupada. Falten encara manuals de referència en català en camps com la traducció poètica o la traducció de literatura infantil i juvenil, on trobem treballs valuosos però esparços. En aquest sentit, cal citar els estudis centrats en la traducció de literatura juvenil entre el català i l'espanyol de Garcia de Toro (per exemple, 2000a, 2005).

Pel que fa als treballs centrats en problemes de traducció concrets, és aquesta una línia d'acció molt i molt interessant però no prou desenvolupada encara. Ja hem vist abans, en el paràgraf dedicat a la traducció audiovisual, que Santamaria (2001) s'ha ocupat de la traducció dels referents culturals en el subtítulat; aquest

mateix problema, però en l'àmbit de la literària, l'ha abordat també Marco (2004b). D'una altra banda, Julià Ballbè (1997a, 1997b, 1998) ha estudiat la traducció dels dialectes i, per oposició a allò que és habitual en la pràctica de la traducció al català, recomana que en els textos traduïts es facen servir dialectes reals de la llengua d'arribada. La traducció de la fraseologia ha estat un dels terrenys més fèrtils en els darrers anys en l'àmbit dels problemes de traducció, ja que comptem amb la monografia recent de Van Lawick (2006) i amb diversos treballs de menor abast, entre els quals cal destacar els inclosos en les dues publicacions titulades *El discurs prefabricat* (Salvador i Piquer, 2000; Salvador i Climent, 2006), com ara Marco (2000), Guzman (2000), García Izquierdo (2000), Verdegal (2000), Montalt (2000), Garcia de Toro (2000b) o Oltra Ripoll (2006). En aquest apartat cal destacar també el llibre de Lladó (2002) sobre la traducció dels jocs de paraules, on l'autor fa un repàs de les disciplines que ajuden a analitzar el fenomen, una classificació i una anàlisi de les diferents maneres de traduir els jocs de mots, a partir d'un corpus de textos. Finalment, val a dir que Garcia de Toro va dedicar part de la seua tesi doctoral (2002) a la noció mateixa de *problema de traducció*, aplicada a la traducció entre dues llengües en contacte com són el català i l'espanyol.

Quant als models d'anàlisi traductològica integral aplicada a la traducció literària, cal destacar en primeríssim lloc la figura de Mallafrè, pel seu pes específic i pel fet que seua és la primera monografia (1991) sobre traducció escrita en català en època contemporània. Tot partint de la seua experiència com a traductor, en general, i molt especialment com a primer traductor de l'*Ulysses* de Joyce al català, Mallafrè aborda els diferents problemes que tot sovint es consideren propis de la traducció literària, com ara els jocs de paraules, les frases fetes, les al·lusions intertextuals, els nivells i registres de llengua, el ritme, la rima, les al·literacions, etc., però para atenció preferent a la qüestió de la connotació, ja que aquest fenomen pot aparèixer relacionat amb formes i significats diversos. L'aportació més original de l'obra de Mallafrè és la distinció que estableix entre *llengua de tribu* i *llengua de polis*, els dos àmbits principals de l'ús social de la llengua: el privat (el de la família i les amistats, dels afectes més propers que tot sovint claven les seues arrels en la infantesa, essencialment oral) i el públic (més llunyà, que té com a marc la societat en el seu sentit més ampli i que abasta camps com el de l'organització política, la ciència i la tecnologia, la literatura culta, la ideologia, etc., essencialment escrit). Cadascun dels dos tipus de llengua té les seues especificitats i presenta, per tant, problemes de traducció particulars.

Cal fer esment també, en aquest apartat, del llibre de Marco (2002), que parteix dels postulats d'un model de descripció textual de base àmplia, com el de la lingüística funcional sistèmica (que inclou de manera significativa i prominent el context de situació i el de cultura), i incorpora elements procedents d'altres disciplines, com l'estilística, la teoria literària i (és clar) la traductologia.

Finalment, els treballs empírics basats en corpus electrònics són una de les línies de més puixança en l'actualitat tant en el panorama internacional com a casa nostra. Els corpus electrònics permeten validar hipòtesis que fins ara s'havien fonamentat en dades molt més limitades. En diverses universitats s'estan compilant corpus amb finalitats diverses i amb textos de temàtica també diversa; quant a la tra-

ducció literària, pot ser representatiu el corpus COVALT (Corpus Valencià de Literatura Traduïda), que consta de les traduccions d'obres narratives (de l'alemany, l'anglès i el francès) al català publicades en l'àmbit valencià entre 1990 i 2000, i dels seus respectius originals. És per tant un corpus paral·lel (perquè treballa amb les traduccions i els seus originals) i multilingüe. Aquest treball es troba encara en fase d'anàlisi de les dades, però ha donat ja com a fruit algunes publicacions individuals (Burdeus i Verdegall, 2005; Guzman i Serrano, 2006; Marco i Guzman, en premsa).

Per acabar, esmentarem una altra línia de recerca que, tot i no haver estat recollida en l'enumeració de més amunt, està també representada al nostre entorn de recerca mitjançant un grup investigador: es tracta de l'autotraducció, és a dir, d'aquells casos (que no són ni poc nombrosos ni, menys encara, irrellevants) en què un autor tradueix la seua pròpia obra a una altra llengua. Això és relativament freqüent en una situació de bilingüisme, però es pot donar també en d'altres situacions. El grup de la UAB que es dedica a l'estudi de l'autotraducció el dirigeix Helena Tanqueiro, qui se n'ha ocupat en la seua tesi doctoral (2003) i en altres publicacions, i inclou altres estudiosos com ara Parcerisas.

2.4. La interpretació

La recerca sobre interpretació en català ha estat fins ara bastant limitada, però comença a desenvolupar-se de la mà dels treballs d'Ugarte, que actualment prepara un manual sobre aquesta disciplina que ha de veure la llum dins la col·lecció «BTI» d'Eumo.

3. Algunes qüestions transversals

Com s'ha vist, i com ja s'havia anunciat al principi de la secció 2, un dels criteris per a classificar les aportacions traductològiques és el tipus de traducció en què es basa l'estudi, i un altre criteri pot ser el d'algunes qüestions transversals, difícils d'encabir en cap tipus o modalitat de traducció, que atrauen l'atenció dels estudiosos per la seua prominència. En aquesta secció, en considerarem cinc: tradumàtica, traducció i política lingüística, competència traductora, didàctica de la traducció i aportacions estrictament teòriques.

El terme *tradumàtica* serveix per a designar l'estudi de les noves tecnologies de la informació i el coneixement aplicades a la traducció. Es tracta d'un camp molt vast i que no para de créixer, per tal com les aplicacions informàtiques rellevants per al traductor (o el traductòleg) són cada vegada més nombroses i més sofisticades. En l'àmbit català, cal destacar el treball del grup TRADUMÀTICA, de la UAB, coordinat en l'actualitat per Pilar Sánchez-Gijón i del qual formen part, entre altres Ramon Piqué i Anna Aguilar-Amat. Aquest grup publica dues revistes electròniques, una epònima (*Tradumàtica*) i l'altra quasi (*Papers de tradumàtica*), i els seus membres són autors de treballs importants. Sánchez-Gijón, per exemple, ha publicat una monografia (2004) sobre l'ús dels corpus en la traducció especialitzada, amb especial atenció a la compilació de corpus *ad hoc* i a

l'extracció de recursos terminològics. Altres àrees d'interès per a aquests estudiosos són les memòries de traducció o la localització. També cal ressenyar el grup GLICOM, de la Universitat Pompeu Fabra, dirigit per Antoni Badia i format per investigadors com Carme Colominas i Josep Maria Fontana, que s'ocupa de qüestions de lingüística computacional en general, incloent-hi recursos d'utilitat per a la traducció.

D'una altra banda, és ben evident que la traducció aconsegueix una funció important en la normalització d'una llengua i en la planificació lingüística en general, per la qual cosa no és estrany que s'hagen dedicat estudis a aquesta relació en l'àmbit del català, llengua encara en vies de normalització en molts sentits. En aquest terreny es mouen els treballs aplegats al volum *Traducció i dinàmica sociolingüística* (Díaz Fouces *et al.*, 2002), alguns en relació amb el català, d'altres amb el galleg i d'altres encara amb alguna altra llengua com el romanès o amb la colonització espanyola de les Filipines. Díaz Fouces s'ha ocupat d'aquesta mateixa qüestió en altres treballs (per exemple, 1998); un altre autor que hi convergeix és Branchadell (2005).

La competència traductora (definició dels seus components i anàlisi de la seua adquisició) és l'objecte d'estudi sobretot del grup PACTE, dirigit per Amparo Hurtado a la UAB. Tot i que la major part de treballs d'aquest grup s'han publicat en espanyol o en anglès, cal fer-se'n ressò per la seua importància i pel fet que també en són membres alguns estudiosos d'expressió catalana. El principal exponent n'és Presas, que va elaborar la seua tesi (1996) sobre problemes de traducció i competència traductora, aspectes que haurien de constituir la base de la pedagogia de la traducció.

Pel que fa a la didàctica de la traducció, val a dir que és aquest un terreny en el qual s'ha produït un avanç espectacular al llarg de les dues darreres dècades, al nostre país, tot i que en la majoria d'ocasions els resultats de la recerca en didàctica s'han publicat en espanyol. En realitat, el treball sobre la competència traductora que glossàvem al paràgraf anterior l'inspira un alè didàctic. Amb anterioritat a aquest treball, Hurtado havia format un grup a la Universitat Jaume I que va donar com a fruit, entre altres coses, la publicació d'un llibre sobre formació de traductors i intèrprets (Hurtado, 1999), però en castellà. El mateix va ocórrer amb el grup de treball sobre didàctica de la traducció dirigit per Maria González Davies a la Universitat de Vic: el llibre *Secuencias* (2003) també contenia treballs només en castellà. Tanmateix, hi ha un aspecte en què s'avança de manera lenta però inexorable: el dels manuals de traducció. L'any 2000 va aparèixer *Teoria i pràctica de la traducció*, de Marisa Presas, Montserrat Bacardí i Mònica Fernández; el 2001 es va publicar *Teoria i pràctica de la traducció general espanyol-català*, a càrrec de Rosa Agost i Esther Monzó; el 2003 va veure la llum el *Manual de traducció anglès-català*, de Jordi Ainaud, Anna Espunya i Dídac Pujol; el 2005, el *Manual de traducció científicotècnica* de Vicent Montalt, que ja hem glossat en l'apartat dedicat a aquest tipus de traducció; i en l'actualitat es prepara un manual de traducció alemany-català, a càrrec de Heike van Lawick, i un altre d'interpretació, a càrrec de Xus Ugarte, del qual ja s'ha parlat més amunt. És important que a les facultats de traducció i interpretació disposem d'aquesta mena de materials didàc-

tics, perquè són molt necessaris i perquè la seua existència constitueix un clar signe de normalitat.

En darrer lloc (i, en aquest cas, mai millor dit allò de l'anglès de *last but not least*), farem referència a les obres més purament teòriques, és a dir, aquelles que s'integren clarament en la branca teòrica de la disciplina, encara que siga des de perspectives i enfocaments diferents. Val a dir que en aquest àmbit la bibliografia presenta un dèficit molt evident, ja que els treballs amb voluntat descriptiva o aplicada, o els teòrics però referits a una determinada branca d'especialització, superen de bon tros els teòrics purs que aspiren a donar compte de la totalitat de la disciplina (ni que siga, com s'acaba de dir, des d'una perspectiva concreta). En destacarem tres, publicats, tots tres (de manera potser simptomàtica), en la col·lecció «BTI» d'Eumo: Muñoz (1995), Godayol (2000) i Marín (2004). El primer és un autèntic manual de lingüística aplicada a la traducció, en el qual l'autor fa un repàs molt exhaustiu de tot un seguit de teories, aproximacions i autors procedents de la lingüística que poden donar llum als problemes teòrics i pràctics de la traducció. El segon és un eloqüent assaig sobre les zones d'intersecció dels conceptes de gènere i traducció que dóna espaiosa cabuda a les teories feministes de la traducció, és a dir, al que comporta traduir com (a) dona, i que fa servir aquestes teories per a analitzar alguns casos de traducció literària. El tercer és un estudi aprofundit de la rellevància del discurs psicoanalític —amb especial incidència en l'obra de Freud passada pel sedàs de Lacan— per a l'anàlisi dels fets de traducció. Se subratlla el fet que el desig batega sota l'ús del llenguatge, i que per tant el traductor ha de maldar per recuperar aquestes pulsions del desig amagades sota el llenguatge i sovint inconscients.

És ben cert que a les nostres universitats treballen autores de gran volada teòrica, com ara Mercè Tricàs, seguidora de l'escola francesa de pragmàtica integrada, amb la noció d'*argumentació* com a eix central, o Amparo Hurtado, el manual de la qual sobre traducció i traductologia (2001) ha esdevingut ja una obra de referència imprescindible. Tanmateix, si ens atenem als criteris establerts al principi d'aquest article per a fixar els límits de la traductologia catalana, no hi podem encabir aquests treballs i aquestes autores perquè s'expressen en castellà.

No podem posar fi a aquest epígraf sense referir-nos a un tipus de treball també difícil de classificar però alhora transversal i molt necessari: el de les antologies de textos sobre traducció. Per sort, en el si de la col·lecció «BTI» d'Eumo n'hi ha dos, de treballs d'aquesta mena, que mostren alguns encavallaments puntuals però que en general són complementaris: *Cent anys de traducció al català (1891-1990). Antologia*, a cura de Bacardí, Fontcuberta i Parcerisas (1998), i *L'art de traduir. Reflexions sobre la traducció al llarg de la història*, del qual són autors Gallén, Llanas, Ortín, Pinyol i Quer (2000). En el primer s'apleguen textos d'autors i traductors catalans del període històric indicat al títol; en el segon, contribucions d'autors occidentals de procedències nacionals diverses i de totes les èpoques, començant per l'antiguitat clàssica. Els textos d'origen forà, que són la majoria, apareixen en versió bilingüe (llengua original de què es tracte i traducció al català).

4. Conclusions

La primera conclusió que es pot traure de l'intent de sobrevolar el territori de la traductologia catalana que s'acaba de dur a terme és que no es tracta, ni de bon tros, d'un erm deshabitat. Hi ha boscos ufanosos i zones més aviat de matolls, ciutats populoses i llogarrets de quatre cases, però el gruix de la recerca i la qualitat de bona part d'aquesta recerca conviden sens dubte a l'optimisme. Més enllà d'aquesta constatació general, podrien destacar-se els punts següents:

- a) tot i que la traducció literària segueix atraient una part molt important de l'interès dels traductòlegs catalanoparlants, la recerca en àmbits com ara la traducció jurídica, científicotècnica i audiovisual s'ha desenvolupat moltíssim als darrers anys i ha assolit nivells qualitius diguem-ne *normals*, és a dir, comparables als dels nostres veïns;
- b) es constata l'existència d'interessos investigadors recurrents, els més evidents dels quals són probablement el concepte de *gènere* (que apareix tant en la recerca sobre traducció especialitzada com en la que se centra en la traducció audiovisual i en alguns models teòrics) i la qüestió dels models de llengua (que trobem sobretot en els treballs sobre traducció literària, però que és també molt present en la traducció audiovisual);
- c) en el camp de la recerca en traducció literària, s'estan duent a terme esforços importants de catalogació de traduccions i de bibliografia sobre les traduccions, així com de compilació de corpus electrònics per a la seua ulterior anàlisi. Aquesta mena de recerca contribuirà sens dubte a l'esclarament d'algunes qüestions que sempre han preocupat els estudiosos de la traducció literària al català, com ara la dels models de llengua literària, que s'acaba d'esmentar;
- d) també hi ha hagut avanços importants en alguns àmbits aplicats, entre els quals podrien destacar-se el de la tradumàtica i el de la didàctica de la traducció. En aquest últim, seria desitjable que la recerca que es fa es publicara també en català, tot i que aquest buit queda en part compensat per l'aparició d'uns quants manuals de traducció general o especialitzada de bona qualitat;
- e) cal constatar, malgrat tot, alguns dèficits molt evidents. Els principals tenen a veure amb la interpretació (hi ha molt poques publicacions en català sobre aquest tema) i amb la teoria (comptem amb aportacions molt notables, però en són poques, en comparació amb d'altres branques de la disciplina).

Vull posar fi a aquest article subratllant dos fets que em semblen de gran rellevància. D'una banda, un bon grapat d'investigadors en traducció del nostre domini lingüístic són també traductors, és a dir, coneixen l'ofici des de dins, la qual cosa els dóna una perspectiva més global i més realista dels fets que estudien. Més encara: hi ha traductòlegs de primera fila que són alhora traductors de primera fila, i crec que l'excel·lència en totes dues activitats és bastant remarcable. I d'una altra banda, convé destacar també el paper vehiculador i fins i tot dinamitzador de la recerca que duen a terme les col·leccions i les publicacions periòdiques. Crec que és just destacar-ne dues: entre les col·leccions, la «Biblioteca de Traducció i Interpretació» d'Eumo, l'única que publica títols exclusivament en català; i entre

les revistes, QUADERNS, que publica articles en diverses llengües però que constitueix la sortida potser més natural per a la recerca en català sobre qüestions de traducció al català. Hi ha d'altres revistes que donen cabuda a temes de traducció, òbviament, però no són tan específiques de la nostra àrea; i hi ha d'altres col·leccions sobre traductologia (fem esment, per exemple, d'«Estudis sobre la traducció», publicada a la Universitat Jaume I), però no són íntegrament en català.

Hi ha, en definitiva, molts signes de normalitat que cal potenciar i algunes llacunes que cal començar a omplir.

5. Referències

- AGOST CANÓS, ROSA (1996). *La traducció audiovisual: el doblatge*. Castelló: Universitat Jaume I (Tesi doctoral).
- AGOST CANÓS, ROSA (1999). *Traducción y doblaje: palabras, voces e imágenes*. Barcelona: Ariel.
- AGOST, ROSA (2004). «Traducció i models lingüístics». A: *Actes del XI Seminari sobre la Traducció a Catalunya*. Barcelona: Associació d'Escriptors en Llengua Catalana, p. 17-25.
- AGOST, ROSA; CHAUME, FREDERIC (eds.) (2001). *La traducción en los medios audiovisuales*. Castelló: Servei de Publicacions de la Universitat Jaume I.
- AGOST, ROSA; MONZÓ, ESTHER (2001). *Teoría i pràctica de la traducció general espanyol-català*. Castelló: Servei de Publicacions de la Universitat Jaume I.
- AINAUD, JORDI; ESPUNYA, ANNA; PUJOL, DÍDAC (2003). *Manual de traducció anglès-català*. Vic: Eumo.
- BACARDÍ, MONTSERRAT (1997). «Les traduccions al castellà de la poesia de Carles Riba». A: BACARDÍ, MONTSERRAT (ed.). *Actes del II Congrés Internacional sobre Traducció. Abril 1994*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, p. 425-435.
- BACARDÍ, MONTSERRAT (1998). «Joan Sales i la traducció». A: ORERO, PILAR (ed.). *Actes del III Congrés Internacional sobre Traducció. Març 1996*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, p. 319-326.
- BACARDÍ, MONTSERRAT (2004). *Anna Murià: el vici d'escriure*. Barcelona: Pòrtic.
- BACARDÍ, MONTSERRAT (2005). «Antoni Bulbena i Tosell, traductor en guerra». A: GIBERT, MIQUEL M.; ORTÍN, MARCEL (eds.). *Gèneres i formes en la literatura catalana d'entreguerres (1918-1939)*. Barcelona: Punctum i Trilcat, p. 169-179.
- BACARDÍ, MONTSERRAT; ESTANY, IMMA (2006). *El Quixot en català*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- BACARDÍ, MONTSERRAT; FONTCUBERTA, JOAN; PARCERISAS, FRANCESC (eds.) (1998). *Cent anys de traducció al català (1891-1990)*. *Antologia*. Vic: Eumo.
- BARRINA, FRANCESCA (2001). «La previsió del procés d'ajust com a estratègia de traducció per a l'ensenyament del doblatge». A: AGOST, ROSA; CHAUME, FREDERIC (eds.). *La traducció en los medios audiovisuales*. Castelló: Servei de Publicacions de la Universitat Jaume I, p. 65-71.
- BAYÀ, MONTSERRAT (ed.) (1998). *Actes del VI Seminari sobre la Traducció a Catalunya*. Barcelona: Associació d'Escriptors en Llengua Catalana.
- BRACHO LAPIEDRA, LLUM (2004). *La traducció en el discurs mediambiental en llengua catalana. Anàlisi i caracterització d'un corpus ambidireccional*. Castelló: Servei de Publicacions de la Universitat Jaume I (Tesi doctoral publicada en suport electrònic a l'adreça <<http://www.tdx.cesca.es/TDX-1115104-100816/>>).

- BRANCHADELL, Albert (2005). «Mandatory Translation». A: BRANCHADELL, Albert; WEST, Lovell Margaret (eds.). *Less Translated Languages*. Amsterdam i Filadèlfia: John Benjamins, p. 125-135.
- BURDEUS, Maria Dolores; VERDEGAL, Joan (2005). «Claves para una sociología de la traducción de narrativa a partir de COVALT (1990-2000)». *Meta*, 50 (4).
- CABRÉ, Miriam (2001). «Poe, Baudelaire, Riba». *Quaderns. Revista de traducció*, 6, p. 119-131.
- CALONGE, Rosa Maria (1995). «El concepte de la traducció en Carles Riba». *Revista de Catalunya*, 102 (desembre), p. 131-143.
- CAMPS, Assumpta (1996). *La recepció de Gabriele d'Annunzio a Catalunya*. Barcelona: Curial.
- CAMPS, Assumpta (1997). «Josep Carner, traductor de Dante». *Revista de Catalunya*, 117 (abril), p. 87-102.
- CHAUME, Frederic (2003). *Doblatge i subtitulació per a la TV*. Vic: Eumo.
- CHAUME, Frederic (2004). *Cine y traducción*. Madrid: Cátedra.
- CHAUME, Frederic; MARZÀ, Anna; TORRALBA, Glòria; ALEMANY, Anna. «Estudi descriptiu del model de llengua dels textos audiovisuals traduïts al valencià» (en premsa).
- CODINA I VALLS, Francesc (2001). «La traducció poètica com a pràctica intertextual. Algunes notes arran de quatre versions catalanes, i una contraexultació, del sonet 129 de Shakespeare». A: *Miscel·lània Segimon Serrallonga*. Vic: Eumo, p. 69-87.
- COLL-VINENT, Sílvia (1998). «The French Connection. Mediated Translation into Catalan during the Interwar Period». *The Translator*, 4 (2), p. 207-228.
- DÍAZ FOUCES, Òscar (1998). «Traducció i Language Planning». A: ORERO, Pilar (ed.). *Actes del III Congrés Internacional sobre Traducció. Març 1996*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, p. 627-636.
- DÍAZ FOUCES, Òscar; GARCÍA GONZÁLEZ, Marta; COSTA CARRERAS, Joan (eds.) (2002). *Traducció i dinàmica sociolingüística*. Barcelona: Llibres de l'Índex.
- ESPASA BORRÀS, Eva (2001). *La traducció dalt de l'escenari*. Vic: Eumo.
- ESPASA, Eva (2001). «La traducció per al teatre i per al doblatge a l'aula: un laboratori de proves». A: AGOST, Rosa; CHAUME, Frederic (eds.). *La traducción en los medios audiovisuales*. Castelló: Servei de Publicacions de la Universitat Jaume I, p. 57-64.
- ESQUERRA, Ramon (1937). *Shakespeare a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- FONTCUBERTA, Joan (1994). «La creativitat en el llenguatge en la traducció audiovisual». A: MESEGUER, Lluís (ed.). *Metàfora i creativitat*. Castelló: Publicacions de la Universitat Jaume I, p. 253-258.
- FONTCUBERTA, Joan (1996). «La traducció de guions cinematogràfics». A: EDO JULIÀ, Miquel (ed.). *Actes del I Congrés Internacional sobre Traducció. Abril 1992*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, p. 315-317.
- FONTCUBERTA, Joan (2001). «Els recursos del traductor». A: AGOST, Rosa; CHAUME, Frederic (eds.). *La traducción en los medios audiovisuales*. Castelló: Publicacions de la Universitat Jaume I, p. 115-117.
- GALLÉN I MIRET, Enric (2001a). «Traduccions del teatre clàssic francès al català (1903-1937)». A: LAFARGA, Francisco; DOMÍNGUEZ, Antonio (eds.). *Los clásicos franceses en la España del siglo XX. Estudios de traducción y recepción*. Barcelona: PPU, p. 39-46.
- GALLÉN I MIRET, Enric (2001b). «Traduir i adaptar teatre a Catalunya (1898-1938)». A: PEGENAUTE, Luis (ed.). *La traducción en la Edad de Plata*. Barcelona: PPU, p. 49-74.
- GALLÉN, Enric; LLANAS, Manel; ORTÍN, Marcel; PINYOL I TORRENS, Ramon; QUER, Pere (2000). *L'art de traduir. Reflexions sobre la traducció al llarg de la història*. Vic: Eumo.

- GARCIA DE TORO, Cristina (2000a). «La traducción de los recursos de la oralidad en la narrativa juvenil: una aproximación descriptiva». A: RUZICKA, V.; VÁZQUEZ, C.; LORENZO, L. (eds.). *Literatura infantil y juvenil. Tendencias actuales en investigación*. Vigo: Universidade da Vigo.
- GARCIA DE TORO, Cristina (2000b). «Traduir els fraseologismes entre català i espanyol». A: SALVADOR, Vicent; PIQUER, Adolf (eds.). *El discurs prefabricat. Estudis de fraseologia teòrica i aplicada*. Castelló: Servei de Publicacions de la Universitat Jaume I, p. 227-239.
- GARCIA DE TORO, Cristina (2002). *La traducció entre català i espanyol: estudi descriptiu*. Castelló: Universitat Jaume I (Tesi doctoral).
- GARCIA DE TORO, Cristina (2005). «Tendencias de traducción entre lenguas en contacto en la literatura juvenil». *Anuario de Investigación en Literatura Infantil y Juvenil*, 3, p. 97-135.
- GARCÍA IZQUIERDO, Isabel (2000). «Reflexions a l'entorn de la traducció (al català i a l'espanyol) d'algunes unitats fraseològiques de *Three men in a boat*». A: SALVADOR, Vicent; PIQUER, Adolf (eds.). *El discurs prefabricat. Estudis de fraseologia teòrica i aplicada*. Castelló: Servei de Publicacions de la Universitat Jaume I, p. 153-167.
- GARCÍA IZQUIERDO, Isabel (ed.) (2005). *El género textual y la traducción. Reflexiones teóricas y aplicaciones pedagógicas*. Berna: Peter Lang.
- GIBERT, Miquel M.; ORTÍN, Marcel (eds.) (2005). *Gèneres i formes en la literatura catalana d'entreguerres (1918-1939)*. Barcelona: Punctum i Trilcat.
- GODAYOL, Pilar (2000). *Espais de frontera. Gènere i traducció*. Vic: Eumo.
- GONZÁLEZ DAVIES, Maria (coord.) (2003). *Secuencias. Tareas para el aprendizaje interactivo de la traducción especializada*. Barcelona: Octaedro.
- GUZMAN, Josep R. (2000). «Unitats fraseològiques i traducció en els textos teatrals: *El càntir trencat*». A: SALVADOR, Vicent; PIQUER, Adolf (eds.). *El discurs prefabricat. Estudis de fraseologia teòrica i aplicada*. Castelló: Servei de Publicacions de la Universitat Jaume I, p. 169-186.
- GUZMAN, Josep R.; SERRANO, Àlvar (2006). «Alineamiento de frases y traducción: AlfraCOVALT y el procesamiento de corpus». *Sendebarr*, 17, p. 169-186.
- HURTADO ALBIR, Amparo (2001). *Traducción y Traductología. Introducción a la Traductología*. Madrid: Cátedra.
- HURTADO ALBIR, Amparo (dir.) (1999). *Enseñar a traducir. Metodología en la formación de traductores e intérpretes*. Madrid: Edelsa.
- IZARD, Natàlia (1992). *La traducció cinematogràfica*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- IZARD, Natàlia (1999). *Traducció audiovisual i creació de models de llengua en el sistema cultural català. Estudi de cas del doblatge d'Helena, quina canya!* Barcelona: Universitat Pompeu Fabra (Tesi doctoral).
- IZARD, Natàlia (2000). «La traducció i la normalització de la llengua catalana: el cas de la televisió». A: ENGLEBERT, A. (ed.). *Actes du XXIIe Congrès International de Linguistique et de Philologie Romanes, Volume III*. Tubinga: Niemayer.
- JULIÀ BALLBÈ, Josep (1997a). «*The Adventures of Huckleberry Finn* i les traduccions impossibles». A: GONZÁLEZ RÓDENAS, Soledad; LAFARGA, Francisco (eds.). *Traducció i literatura. Homenatge a Àngel Crespo*. Vic: Eumo, p. 195-202.
- JULIÀ BALLBÈ, Josep (1997b). «Dialectes i traducció: reticències i aberracions». A: BACARDÍ, Montserrat (ed.). *Actes del II Congrès Internacional sobre Traducció. Abril 1994*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, p. 561-574.
- JULIÀ BALLBÈ, Josep (1998). «Varietats i recursos lingüístics a la traducció literària catalana». A: ORERO, Pilar (ed.). *Actes del III Congrès Internacional sobre Traducció. Març 1996*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, p. 371-384.

- LAFARGA, FRANCISCO; DOMÍNGUEZ, ANTONIO (eds.) (2001). *Los clásicos franceses en la España del siglo XX. Estudios de traducción y recepción*. Barcelona: PPU.
- LLADÓ, RAMON (2002). *La paraula revessa: estudi sobre la traducció dels jocs de mots*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona.
- MALÉ, JORDI (2006). *Carles Riba i la traducció*. Barcelona: Punctum i Trilcat (Sèrie *Quaderns*, 1).
- MALLAFRÈ, JOAQUIM (1991). *Llengua de tribu i llengua de polis*. Barcelona: Quaderns Crema.
- MALLAFRÈ, JOAQUIM (2000). «Models de llengua i traducció catalana». *Quaderns. Revista de traducció*, 5, p. 9-27.
- MARCO, JOSEP (2002). *El fil d'Ariadna. Anàlisi estilística i traducció literària*. Vic: Eumo.
- MARCO, JOSEP (2004a). «Translating style and styles of translating: Henry James and Edgar Allan Poe in Catalan». *Language and Literature*, 13 (1), p. 73-90.
- MARCO, JOSEP (2004b). «Les tècniques de traducció (dels referents culturals): retorn per a quedar-nos-hi». *Quaderns. Revista de traducció*, 11, p. 129-149.
- MARCO, JOSEP (2005). «Carles Riba i el literalisme de traç fi: una anàlisi basada en la traducció d'*El gat negre*, d'Edgar Allan Poe». A: GIBERT, MIQUEL M.; ORTÍN, MARCEL (eds.). *Gèneres i formes en la literatura catalana d'entreguerres (1918-1939)*. Barcelona: Punctum i Trilcat, p. 53-70.
- MARCO, JOSEP; GUZMAN, JOSEP R. «A Corpus-based Analysis of Lexical Items Conveying Body Language in the COVALT Corpus». *Belgian Journal of Linguistics* (en premsa).
- MARÍN I DÒMINE, MARTA (2004). *Traduir el diseg. Psicoanàlisi i llenguatge*. Vic: Eumo.
- MONTALT I RESURRECCIÓ, VICENT (2003). «El gènere textual com a interfície pedagògica en la docència de la traducció científicotècnica». A: *Actes de les VII Jornades de Traducció a Vic, 27 i 28 de març*.
- MONTALT I RESURRECCIÓ, VICENT (2005). *Manual de traducció científicotècnica*. Vic: Eumo.
- MONTALT, VICENT (2000). «Discurs prefabricat i traducció de textos científics». A: SALVADOR, VICENT; PIQUER, ADOLF (eds.). *El discurs prefabricat. Estudis de fraseologia teòrica i aplicada*. Castelló: Servei de Publicacions de la Universitat Jaume I, p. 241-260.
- MONZÓ NEBOT, ESTHER (ed.) (2006). *Les plomes de la justícia. La traducció al català dels textos jurídics*. Barcelona: Pòrtic.
- MONZÓ NEBOT, ESTHER (2002). *La professió del traductor jurídic i jurat. Descripció sociològica del professional i anàlisi discursiva del transgènere*. Castelló: Universitat Jaume I (Tesi doctoral publicada electrònicament a l'adreça <<http://www.tdx.cesca.es/TDX-1227102-130850/>>).
- MUÑOZ MARTÍN, RICARDO (1995). *Lingüística per a traduir*. Vic: Eumo.
- OLTRA RIPOLL, MARIA DOLORS (2006). *La traducció de les unitats fraseològiques en el cinema i la literatura: estudi descriptiu*. Castelló: Universitat Jaume I (Treball d'investigació de tercer cicle).
- ORTÍN, MARCEL (1996). *La prosa literària de Josep Carner*. Barcelona: Quaderns Crema.
- ORTÍN, MARCEL (2002). «Els Dickens de Carner i els seus crítics». *Quaderns. Revista de traducció*, 7, p. 121-151.
- ORTÍN, MARCEL (2005). «Les faules de R. L. Stevenson traduïdes per Josep Carner (1927). Notes de lectura». A: GIBERT, MIQUEL M.; ORTÍN, MARCEL (eds.). *Gèneres i formes en la literatura catalana d'entreguerres (1918-1939)*. Barcelona: Punctum i Trilcat, p. 41-52.
- PARCERISAS, FRANCESC (1995). «Traducció, edició, ideologia». A: MARCO, JOSEP (ed.). *La traducció literària*. Castelló: Servei de Publicacions de la Universitat Jaume I, p. 93-105.
- PARCERISAS, FRANCESC (1997). *Traducció, edició, ideologia. Aspectes sociològics de les traduccions de La Bíblia i de L'Odissea al català*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona (Tesi doctoral).

- PERICAY, Xavier; TOUTAIN, Ferran (1996). *El malentès del noucentisme. Tradició i plagi a la prosa catalana moderna*. Barcelona: Proa.
- PINYOL I TORRENTS, Ramon (1997). «Les traduccions de literatura russa a Catalunya fins a la guerra civil. Esbós d'una bibliografia». A: GONZÁLEZ RÓDENAS, Soledad; LAFARGA, Francisco (eds.). *Traducció i literatura. Homenatge a Àngel Crespo*. Vic: Eumo, p. 247-264.
- PRESAS, Marisa (1996). *Problemes de traducció i competència traductora: Bases per a una pedagogia de la traducció*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona (Tesi doctoral en microfitxa).
- PRESAS, Marisa; BACARDÍ, Montserrat; FERNÁNDEZ, Mònica (2000). *Teoria i pràctica de la traducció*. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya.
- PUJOL, Dídac (2005). «Carme Montoriol, traductora dels sonets de Shakespeare». A: GIBERT, Miquel M.; ORTÍN, Marcel (eds.). *Gèneres i formes en la literatura catalana d'entreguerres (1918-1939)*. Barcelona: Punctum i Trilcat, p. 27-40.
- SÁNCHEZ-GIJÓN, Pilar (2004). *L'ús de corpus en la traducció especialitzada: compilació de corpus ad hoc i extracció de recursos terminològics*. Barcelona: Institut Universitari de Lingüística Aplicada, Universitat Pompeu Fabra.
- SANTAMARIA, Laura (1997). «La traducció jurídica, paraula de traductor?». *Revista de Llengua i Dret*, 27, p. 79-90.
- SANTAMARIA, Laura (2001). *Les referències culturals: aportació informativa i valor expressiu. El subtítulat*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona (Tesi doctoral inèdita).
- SANTAMARIA, Laura (2004). «Les referències culturals: una font de recreació d'identitats». A: *Actes del XI Seminari sobre la Traducció a Catalunya*. Barcelona: Associació d'Escriptors en Llengua Catalana, p. 43-51.
- SANTAMARIA, Laura (2006). «Bàlsams per a les traduccions actuals». *Literatures*, 4, p. 117-127.
- SELLENT, Joan (1998). «La traducció literària en català al segle XX: alguns títols representatius». *Quaderns. Revista de traducció*, 2, p. 23-32.
- TANQUEIRO, Helena (2003). *Autotradução: autoridade, privilégio e modelo*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona (Tesi doctoral publicada en suport electrònic a l'adreça <<http://www.tdcat.cbuc.es/TDX-1030103-182232>>).
- Televisió de Catalunya. Comissió de Normalització Lingüística (1997). *Criteris Lingüístics sobre Traducció i Doblatge*. Barcelona: Edicions 62.
- TOUTAIN, Ferran (1997). «Traducció i models estilístics». A: GONZÁLEZ RÓDENAS, Soledad; LAFARGA, Francisco (eds.). *Traducció i literatura. Homenatge a Àngel Crespo*. Vic: Eumo, p. 63-72.
- VAN LAWICK, Heike (2006). *Metàfora, fraseologia i traducció. Aplicació als somatismes en una obra de Bertolt Brecht*. Aquisgrà: Shaker Verlag.
- VERDEGAL, Joan (1997). «La traducció de la narrativa francesa al català: un factor de la normalització». A: BENOIT, Claude *et al.* (eds.). *Les literatures catalana i francesa al llarg del segle XX*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 385-407.
- VERDEGAL, Joan (2000). «Del prefabricat al postfabricat: problemes de traducció (context francès-català)». A: SALVADOR, Vicent; PIQUER, Adolf (eds.). *El discurs prefabricat. Estudis de fraseologia teòrica i aplicada*. Castelló: Servei de Publicacions de la Universitat Jaume I, p. 217-225.
- ZABALBEASCOA, Patrick (2004). «El concepte d'ironia entre la imatge i la paraula: exemples de *Four Weddings and a Funeral*». A: *Actes del XI Seminari sobre la Traducció a Catalunya*. Barcelona: Associació d'Escriptors en Llengua Catalana, p. 53-69.